

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 10 (2025) nr 4
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2025.10.75

Justyna Gulczyńska*
Aleksandra Boron**

O. Kazimierz Wyszyński i działalność edukacyjno-wychowawcza Marianów w Portugalii

Fr. Kazimierz Wyszyński and the Educational Activities of the Marians in Portugal

Abstract: The article presents the figure of Father Kazimierz Wyszyński, a Marian, whose activities were crucial for the development and international expansion of the Congregation of Marian Fathers of the Immaculate Conception of the Most Blessed Virgin Mary (Latin: Congregatio Clericorum Marianorum ab Immaculata Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae). In the context of the 270th anniversary of death of Father K. Wyszyński, the study highlights his engagement in establishing the Marian Order in Portugal, emphasizing the historical as well as educational and formative aspects of this endeavor.

The article includes a brief historical outline of the Marian Congregation, a biography of Father Kazimierz Wyszyński, and an analysis of his influence on the order's growth in Portugal. The study is based on an analysis of historical sources and literature on the subject, both Portuguese and Polish, and has historical-pedagogical approach.

Keywords: Father Kazimierz Wyszyński (1700–1755); Marian Order; Portugal; Balsamão; Christian Pedagogy; Polish People in Portugal.

* Justyna Gulczyńska (ORCID: 0000-0003-2327-8163) – dr hab., prof. UAM, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Studiów Edukacyjnych, Laboratorium Historii Wychowania XIX i XX wieku, kontakt: justyna.gulczynska@amu.edu.pl.

** Aleksandra Boron (ORCID: 0000-0002-5711-2236) – dr hab., prof. UAM, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Studiów Edukacyjnych, Pracownia Pedagogiki Porównawczej; kontakt: aleksandra.boron@amu.edu.pl.

Wprowadzenie

Artykuł prezentuje postać o. Kazimierza Wyszyńskiego – marianina, którego życie i dokonania w sposób niepodważalny wpłynęły na rozwój Zgromadzenia Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny (dalej: Zgromadzenie Marianów) oraz jego międzynarodowe zaistnienie i osadzenie w globalnej sieci katolickich wspólnot zakonnych.

W 2025 r. przypada 270. rocznica śmierci o. Kazimierza Wyszyńskiego.

W tekście odniesiono się głównie do działalności i pełnego pasji zaangażowania O. Wyszyńskiego w tworzenie domu zakonnego Marianów w Portugalii, ukazując historię powstania tam Zgromadzenia oraz tego edukacyjno-wychowawcze implikacje.

W artykule przedstawiono: krótką historię Zgromadzenia Marianów – pierwszego zakonu założonego przez Polaka, o. Stanisława Papczyńskiego; biograficzne ujęcie życia Ojca Kazimierza Wyszyńskiego; pracę i zaangażowanie o. Wyszyńskiego w proces powstania zakonu w Portugalii; opiekę i wychowanie wybrzmiewające z tekstów pozostawionych przez o. Wyszyńskiego; współczesną aktywność edukacyjno-wychowawczą zakonu Marianów w Portugalii.

Praca ma charakter historyczno-pedagogiczny i oparta została na analizie materiałów źródłowych oraz literatury przedmiotu, zarówno portugalskiej, jak i polskiej.

Zakon Marianów – krótka historia Zgromadzenia

Zgromadzenie Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (Congregatio Clericorum Marianorum ab Immaculata Conceptione Beatissimae Virginis Mariae) założone zostało 11 grudnia 1670 r. przez o. Stanisława Papczyńskiego w Krakowie. W tym dniu bowiem o. Papczyński dokonał aktu ofiarowania siebie i swojej idei nowego zakonu, który miał na celu szeregienie czci Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny¹. Jak wskazuje Paweł Milcarek, było to pierwsze zgromadzenie zakonne założone przez Po-

1 Jako oficjalną datę powstania Zgromadzenia podaje się rok 1673, tj. datę pierwszej aprobaty kanonicznej Marianów przez biskupa Jacka Świącieckiego, Zgromadzenie Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, <https://www.marianie.pl/historia>, dostęp: 11.01.2025.

laka. Do tej pory bowiem wszystkie zakony przybywały do Polski z różnych zakątków świata. Założyciel zakonu marianów, ksiądz Stanisław Papczyński², który wcześniej należał do pijarów, rozczarowany niedostatecznym zaangażowaniem współbraci, postanowił opuścić zakon i powołać do życia nowe zgromadzenie o charakterze eremickim. W „Normie życia” (*Norma vitae*), czyli regule opracowanej przez samego Papczyńskiego, podkreślono główne zadania Marianów, tj. gorliwą modlitwę za dusze zmarłych cierpiących w czyśćcu oraz szerzenie kultu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Dogmat ten pozostawał przez wiele lat przedmiotem intensywnych dyskusji i nie był jeszcze wtedy przez Kościół zdefiniowany³. Można powiedzieć, że była to okoliczność zarazem sprzyjająca, jak i bardzo trudna dla Papczyńskiego. Korzystne było powołanie w Kościele katolickim zgromadzenia szerzącego nowy kult obrony tajemnicy „niepokalanego poczęcia” Maryi, ale ogromnie trudny i wymagający intensywnych zabiegów i starań był proces uzyskania oficjalnej aprobaty i zezwolenia ze strony władz kościelnych, co zajęło o. Papczyńskiemu około trzech lat⁴. Cele te definiowały duchowość zgromadzenia, lecz jednocześnie były głęboko osadzone w realiach XVII-wiecznej Rzeczypospolitej, w której Zgromadzenie Marianów powstało⁵.

Choć zakon miał charakter kontemplacyjny, to w mariańskiej regule życia nie wykluczano również działalności duszpasterskiej, jeśli zaistniałaby taka potrzeba. Wobec tego sam Papczyński unikał wprowadzania surowego trybu życia kontemplacyjnego, dostrzegając konieczność ewangelizacji.

- 2 J. M. Silva Rosa, *Marianos*, w: J. E. Franco, J. A. Mourão, A. C. da Costa Gomes, *Dicionário histórico das ordens e instituições afins em Portugal*, wyd. 1, Maio de 2010, s. 213–217.
- 3 Dogmat o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny został ogłoszony bullą *Ineffabilis Deus* 8 grudnia 1854 r. przez papieża Piusa IX; *Breviarium fidei: wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. I. Bokwa, oprac. I. Bokwa, T. Gacia, S. Laskowski, H. Wójtowicz, Poznań 2007, s. 743.
- 4 J.M. Silva Rosa, *Marianos*, s. 213; 16 września 2007 r. odbyła się uroczystość beatyfikacyjna o. Stanisława Papczyńskiego, a 5 czerwca 2016 r. został on włączony w poczet świętych Kościoła katolickiego, https://web.archive.org/web/20160520051003/http://pl.radiovaticana.va/news/2016/03/15/tegoroczne_kanonizacje_pi%C4%99ciorga_b%C5%82og%C5%82awionych/1215559, dostęp: 6.08.2025.
- 5 P. Milcarek, *Polska chrześcijańska. Kamienie milowe*, Dębogóra 2016; *Christianitas*, https://christianitas.org/news/marianie-poczek-polskiego-zakonodawstwa-16731699/?utm_source=iloi.2025.

W późniejszych konstytucjach zakonnych sprecyzowano to edukacyjne zadanie Marianów, wskazując na liczną grupę prostych ludzi w Królestwie Polskim, którzy nie znali podstaw swojej wiary. Marianie stali się więc nie tylko wspólnotą modlitewną szerzącą kult Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny oraz modlącą się za zmarłych, lecz także zakonem wspierającym duchowieństwo diecezjalne i aktywnie angażującym się w kształcenie religijne ludności⁶.

Wobec swych założeń Marianie, dbając o edukację i wychowanie, zakładali placówki, które miały na celu szerzenie wiedzy religijnej, katechezy, a także dbałość o rozwój intelektualny wspólnoty i jej otoczenia. Działalność ta była istotna dla Zgromadzenia, którego zakonnicy angażowali się w pracę duszpasterską, edukacyjną i katechetyczną⁷. W drugiej połowie XVIII wieku zakon Marianów rozszerzył swoją działalność apostolską, przejmując zarządzanie parafiami przy swoich klasztorach⁸.

Zakon z czasem posiadał placówki na Litwie, w Polsce, Portugalii, Rzymie. Niemniej od końca XVIII wieku, a szczególnie w pierwszej połowie XIX stulecia, zakon doświadczał systematycznych represji – jego klasztory i nowicjaty były likwidowane przez Napoleona, władze portugalskie oraz rosyjskich zaborców. W wyniku kasat wiele z tych instytucji zostało zamkniętych.

W 1909 r. bł. ks. Jerzy Matulewicz podjął się odnowy wspólnoty, opracowując nowe konstytucje. Dzięki jego reformom Marianie odzyskali swoją pozycję i stali się ważną instytucją zakonną, kontynuując swoją misję⁹.

Ojciec Kazimierz Wyszyński (1700–1755) – ujęcie biograficzne

Zakon Marianów swój rozwój w sposób niekwestionowany zawdzięcza o. Kazimierzowi Wyszyńskiemu, który był kontynuatorem dzieła o. Stanisława Pap-

6 Tamże.

7 Zgromadzenie Księży Marianów Niepokalanego poczęcia NMP, <https://padrimariani.org/historia/>, dostęp: 10.01.2025.

8 Tamże.

9 Bł. Jerzy Matulewicz, *Dzienniki*, Licheń Stary 2009, <https://matulaitis.weebly.com/uploads/9/7/1/1/9711567/dziennik.pdf>, dostęp: 6.08.2025.; *Mariański strój*, oprac. P. Namowicz, MIC, https://images.marianweb.net/archives/flip/pl/Marianski_Stroj/, dostęp: 6.08.2025.

czyńskiego. To właśnie o. Wyszyński umacniał zakon mariański i rozszerzał jego działalność na inne kraje.

Kazimierz Wyszyński urodził się 19 sierpnia 1700 r. w rodzinnym majątku Jeziora Wielka (dzisiaj Jeziórka) / k. Grójca znajdującym się kiedyś w granicach diecezji poznańskiej, a obecnie warszawskiej, jako siódme z ośmiorga dzieci Jana Kazimierza i Jadwigi z Zawadzkich. Na chrzcie, 4 października 1700 r., otrzymał imiona January Franciszek¹⁰. Po uzyskaniu średniego wykształcenia w kolegiach pijarskich, najpierw w Górze Kalwarii, a następnie w Warszawie, w r. 1718 rozpoczął praktykę prawniczą, którą porzucił trzy lata później, decydując się na drogę duchową¹¹.

Kolejne lata życia Kazimierza związane były już duchowością. Będąc w Rzymie, spotkał ojca Joachima Kozłowskiego – prokuratora Zgromadzenia Marianów, któremu przedstawił gotowość wstąpienia do zakonu. W konsekwencji w r. 1723 w Rzymie otrzymał od niego habit mariański, przyjmując imię zakonne Kazimierz od św. Józefa. Od tego czasu przeszedł kolejne etapy, tj. nowicjat, święcenia niższe i subdiakoniat, by 29 kwietnia 1726 r. przyjąć święcenia kapłańskie¹².

Ojciec Kazimierz, oceniany jako niezwykle dokładny i gorliwy w swej posłudze, z czasem otrzymywał kolejne obowiązki. I tak w r. 1727 został zastępcą przełożonego w Puszczy Korabiewskiej, a następnie mistrzem nowicjuszy, pełniąc te funkcje do r. 1730. W latach 1731–1733 przebywał w Rzymie jako prokurator generalny Zakonu Marianów. 4 lipca 1734 r. został wybrany na radnego generalnego i ponownie mianowany mistrzem nowicjatu. W latach 1735–1737 był wykładowcą teologii moralnej i ojcem duchownym konwentu korabiewskiego. Następnie w 1737 r. został powołany na urząd przełożonego generalnego Marianów i sprawował go w latach 1737–1741. Szczególną uwagę zwracał on na formację zakonną w nowicjacie, czyli pracę z osobami chcący-

10 Janusz Kumala podaje imiona January Kazimierz, natomiast Zygmunt Proczek w swej publikacji podaje imiona January Franciszek.

11 *Powołanie i misja: Sługa Boży o. Kazimierz Wyszyński (1700–1755)*, red. J. Kumala, Licheń 2005; Z. Proczek, *Śladami Założyciela Zgromadzenia Księży Marianów. Kazimierz Wyszyński o Stanisławie Papczyńskim*, Licheń Stary 2007, s. 17–44.

12 *Powołanie i misja: Sługa Boży o. Kazimierz Wyszyński*; Z. Proczek, *Śladami Założyciela Zgromadzenia Księży Marianów*, s. 17–44.

mi wstąpić do wspólnoty zakonnej oraz ich odpowiednie przygotowanie do kapłaństwa¹³.

W okresie tym w istotny sposób przyczynił się do odnowienia i uzdrowienia zakonu marianów. Jako przełożony mariańskiej wspólnoty w Górze Kalwarii o. Wyszyński odbudował klasztor i zadbał o grób ojca założyciela, Stanisława Papczyńskiego. W r. 1741 przyjął również zadania przełożonego w klasztorze w Górze Kalwarii¹⁴.

Wiernie spełniając swe obowiązki, o. Wyszyński wzmacniał karność zakonną, cześć dla Niepokalanej Dziewicy, a także ożywiał wśród marianów ducha założyciela zakonu, o. Stanisława Papczyńskiego. Jego działania opierały się na przykładzie życia pełnego troski o doskonalenie cnót. Zasłynął jako gorliwy duszpasterz i wybitny reformator zakonu marianów. Jego listy do współbraci odzwierciedlały troskę ojcowską, braterską miłość i mądrość zarządcy z naciśkiem na regułę, miłość i pokój we wspólnocie¹⁵.

W latach 1747–1750 o. Wyszyński po raz drugi objął funkcję przełożonego generalnego, a następnie kapituła mariańska zleciła mu obowiązek prokuratora generalnego. W okresie tym podjął działania celem obrony praw swego zakonu przed fałszywymi „marianami” wileńskimi, a także przygotował proces beatyfikacyjny o. Papczyńskiego – założyciela Zgromadzenia Marianów. W okresie tym o. Kazimierz rozpoczął też przygotowania procedur związanych z zorganizowaniem placówki Zgromadzenia Marianów w Portugalii¹⁶.

Ojciec Kazimierz Wyszyński – inicjator i realizator powstania Zakonu Marianów w Portugalii

Balsamão – dzieje, legenda, sanktuarium maryjne

Balsamão to miejscowość położona w parafii Chacim w gminie Macedo de Cavaleiros w regionie Miranda do Duoro. Terra de Miranda to obszar w północ-

13 Z. Proczek, *U mariańskich początków klasztoru mariampolskiego*, „SOTER: religijny miesięcznik”, 31 (2009) s. 137.

14 *Powołanie i misja: Sługa Boży o. Kazimierz Wyszyński*.

15 Z. Proczek, *Śladami Założyciela Zgromadzenia Księżąt Marianów*, s. 17–44; *Patrimonium Marianorum. Ojciec Kazimierz Wyszyński (1700–55) w kontekście swej epoki*, „Studia Marianorum”, t. 5, red. K. Pek, Warszawa–Lublin 2003.

16 *Powołanie i misja: Sługa Boży o. Kazimierz Wyszyński*.

no-wschodniej części Portugalii na północny wschód od Trás-os-Montes, w pobliżu hiszpańskiej Galicji. Swoistość kulturową region zawdzięcza zarówno wpływom portugalsko-hiszpańskiego pogranicza, jak i kulturze mirandyjskiej, która zachowała swoją odrębność między innymi z uwagi na położenie geograficzne regionu, izolujące go w dużej mierze od pozostałej części Portugalii¹⁷. Na tę swoistość składają się dziedzictwo unikalnych lokalnych tradycji i praktyk kulturowych oraz język mirandyjski¹⁸. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych. XX w. region uzyskał prawo do używania języka mirandyjskiego zarówno w obszarze edukacji, jak i w lokalnych instytucjach administracji państwowej¹⁹. Jak pisze Michał Belina, „język mirandyjski jest bezpośrednim kontynuantem dialektu leońskiego i języka asturyjskiego (zwanego również *bable*), którym posługują się mieszkańcy hiszpańskich prowincji León, Zamora i Asturia”²⁰.

Z miejscowością Balsamão, jej nazwą i rolą w kulturze portugalskiej, związana jest popularna legenda²¹. Opowiada o wydarzeniu sięgającym czasów, zanim Półwysep Iberyjski został podzielony granicą pomiędzy Hiszpanię i Portugalie, czyli okresu obecności na tych terenach władców muzułmańskich (VIII–XI w. n.e.). Na wzgórzu Monte Carrascal (Monte Carramouro)²², znajdowała się twierdza Maurów, w której rezydował sprawujący władzę emir. Okoliczni mieszkańcy zbuntowali się przeciwko obyczajowym praktykom lokalnego władcy i mężczyźni reprezentujący chrześcijańskich poddanych emira wystąpili zbrojnie przeciw niemu. To właśnie tam, gdzie dzisiaj położone jest

17 Dopiero za czasów Salazara realizowany tam projekt budowy i osuszania terenów spowodował mobilność ludzi i towarów, a tym samym zintensyfikował zmiany kulturowe.

18 M. Belina, *Lengua mirandesa: historia y sistema fonético*, „Studia Iberystyczne”, 14 (2015), s. 75–84.

19 Lei n.º 7/99 de 29 de Janeiro: Reconhecimento oficial de direitos linguísticos da comunidade mirandesa, „Diário da República”, nr 24 (1999), Série I-A de 1999-01-29, s. 574–574, <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/7-182838>, dostęp: 02.03.2025.

20 M. Belina, *Próba rekonstrukcji praw głosowych języka mirandyjskiego*, https://www.academia.edu/37474325/Pr%C3%B3ba_rekonstrukcji_praw_g%C5%82osowych_j%C4%99zyka_mirandyjskiego?, dostęp: 23.02.2025.

21 Z legendą o Matce Boskiej z Balsamão można zapoznać się, m.in., na stronie: <https://www.trynordest.in/directory/listing/convento-de-balsamao>; A. Vieira, *Mouros, topónimos e lendas: algumas achegas para o seu estudo, arqueologia e tradição oral*, <https://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/20602.pdf>, s. 125, dostęp: 23.02.2025.

22 Na temat lokalizacji sanktuarium: tamże s. 145.

Balsamão, miała rozegrać się bitwa między Maurami a chrześcijanami. Jak głosi legenda, występujący przeciwko emirowi chrześcijanie walczyli dzielnie, a pozostawione w domach kobiety i dzieci żarliwie modliły się do Matki Bożej o pomyślność i szczęśliwe zakończenie. I kiedy szala zwycięstwa przechylała się coraz wyraźniej na stronę Maurów, walczący z nimi chrześcijanie ujrzeni na polu bitwy postać tajemniczej kobiety. Podchodząc do rannych, pochyliła się nad nimi i nakładała na ich rany uzdrawiający balsam. Chrześcijanie, przekonani, że oto Matka Boża przybyła, by ich chronić i zapewnić im zwycięstwo, w przyptywie nadziei i nowych sił rzucili się ponownie do walki, zabijając emira, pokonując jego wojsko i zapewniając sobie zwycięstwo. Przekazywana w ten sposób z pokolenia na pokolenie wśród lokalnych mieszkańców pamięć o bitwie i o tajemniczej kobiecie z uzdrawiającym balsamem w dłoni przyczyniła się zarówno do utrwalenia legendy, jak i do otoczenia tego miejsca szczególną opieką. Od nazwy tego miejsca (Balsamão), bezpośrednio odnoszącej się do owej wizji kobiety balsamem leczącej rany uczestników bitwy, wywodzi się też nazwa Santuário de Nossa Senhora de Balsamão (Sanktuarium Matki Bożej z Balsamão)²³.

Dzieje tego sanktuarium w interesujący sposób splatają się z historią założonego w Polsce Zgromadzenia Księży Marianów, a postacią szczególną w tej historii jest ojciec Kazimierz Wyszynski.

W publikacjach historycznych²⁴ oraz na stronie internetowej Zgromadzenia Księży Marianów²⁵ czytamy, że już w średniowieczu Balsamão, oprócz położonego tam sanktuarium, było także siedzibą gminnej administracji. W wieku XVII rozpoczęło tam swoją działalność Bractwo Santa Maria de Balsamão, któremu papież Paweł V w dniu 30 czerwca 1605 r. udzielił zwykłych

23 Więcej na temat legendarnych wydarzeń w kontekście historyczno-archeologicznym: tamże, s. 125–155.

24 M. da Graça Rodrigues, R. Naito, *A herança dos milagres – arte, património e cultura: os ex-votos no santuário de Nossa Senhora de Balsamão*, „Cadernos Terras Quentes”, 4 (2007), <https://www.terrasquentes.pt/wp-content/uploads/2018/01/Caderno-4-ATQ-ArtigoTQ-Gra%C3%A7a-e-Naito.pdf>, dostęp: 16.12.2024; A. Vieira, *Christian Religious Landscape and Earlier Archaeological Evidence in the Trás-os-Montes and Alto Douro region (Portugal)*, „Journal of Iberian Archaeology”, 12 (2009); A. Vieira, *Mouros*, s. 125–155.

25 *Santuário de Nossa Senhora de Balsamão*, <https://marianos.pt/carisma-e-missao/espiritualidade-e-evangelizacao/santuuario-de-nossa-senhora-de-balsamao/>, dostęp: 16.12.2024.

odpustów przysługujących innym bractwom²⁶. Następnie w XVIII wieku z inicjatywy António Piresa Corcasa, pochodzącego z Outeiro (Bragança) byłego studenta prawa na Uniwersytecie w Salamance, powstało Congregação dos Barbadinhos de Nossa Senhora de Balsamão²⁷, któremu powierzono zadanie opieki nad Sanktuarium i świadczenie pomocy pielgrzymom²⁸. Inauguracja odbyła się 12 kwietnia 1746 r. Członkowie tego Zgromadzenia przyjęli jako regułę Ewangelię, stając się pozostającymi w ubóstwie tercjarzami franciszkańskimi prowadzącymi życie pustelnicze²⁹.

Ojciec Kazimierz Wyszyński i Marianie w Balsamão

Osiem lat po opisanej wyżej inauguracji Kongregacji o. Wyszyński przybył do Balsamão, a niespełna rok wcześniej, tj. 10 października 1753 r. dotarł do Lizbony.

Podkreślić należy, że do wyjazdu do Portugalii Kazimierz Wyszyński przygotowywał się już od 1752 r.³⁰. Ten wyjazd był dla niego misją, jak pisze o tym Wacław Makoś:

Gdy jako prokurator generalny (dla obrony Zakonu i promocji sprawy beatyfikacji o. Stanisława) zostanie skierowany do Rzymu, po załatwieniu najważniejszych spraw zasugeruje, aby wysłano go jako misjonarza Niepokalanej do Portugalii. Marzenia o. Kazimierza nie zatrzymują się jednak

26 Tamże.

27 Tłum.: Zgromadzenie Braci Mniejszych Naszej Pani z Balsamão, słowo „barbadinhos”, w słowniku Dicionário Priberam da Língua Portuguesa <https://dicionario.priberam.org/barbadinhos> tłumaczone jest jako: „członkowie Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów, zreformowanego zakonu franciszkańskiego”, broda (port. *barba*) oraz kaptur to części stroju charakterystycznego dla zgromadzenia kapucynów, którzy należą do szeroko pojętej rodziny franciszkańskiej, <https://www.ofmcap.org/pl/cappuccini/historia-kapucynow>, dostęp: 24.03.2025.

28 *Santuário de Nossa Senhora de Balsamão*.

29 Wspólnoty Barbadinhos i Marianos zbudowały szereg kaplic ze scenami Męki Pańskiej, które prowadzą aż na górę Monte do Carrascal, tworząc drogę krzyżową. W kaplicach znajdują się rzeźby, malowidła ściennie i dzieła sztuki złotniczej, które tworzą niezwykle bogaty zbiór ikonograficzny będący dziedzictwem o wartościach zarówno historycznych jak i artystycznych: A. Vieira, *Mouros*, s. 125–155; *Visita às capelas de Balsamão*, https://www.cienciaviva.pt/verao/2024/?acao=showactivities&id_activity=5671, dostęp: 05.03.2025.

30 Z. Proczek, *U mariańskich początków klasztoru mariampolskiego*, s. 141.

na Portugalii, ale kierują też ku Brazylii. Brat Jan od św. Maryi Rodrigues, podczas procesu informacyjnego w Mirandzie zeznaje, że o. Kazimierz go-tów był udać się do Indii, a nawet jeszcze dalej, by oddając się tam pracy i kontemplacji szerzyć kult Niepokalanej³¹.

W ten sposób w XVIII w. dzięki staraniom i wysiłkom o. Kazimierza Wyszyńskiego, jednego z najwybitniejszych członków zakonu, powstał dom zakonu Marianów w Balsamão ³². Jego determinacja i działania na rzecz założenia w Portugalii kolejnego (poza Rzeczpospolitą)³³, domu zakonnego Marianów sprawiły, że wspólnota – której stał się częścią – rozkwitła.

Przybycie o. Wyszyńskiego do Balsamão jest samo w sobie opowieścią równie interesującą, co skomplikowaną tak z uwagi na wewnętrzne portugalskie uwarunkowania polityczne, jak i politykę Watykanu. Początki działalności o. Kazimierza w Portugalii były bardzo trudne³⁴. Jak czytamy w słowniku historycznym instytucji zakonnych w Portugalii, idea przyjazdu marianów do Portugalii pojawiła się podczas pobytu o. Wyszyńskiego w Rzymie. Otrzymał on, za pośrednictwem o. Pedra Moliny (franciszkanina), list od Antonia de Sousy Salazara Teixeira, portugalskiego księdza z Lizbony. Ksiądz Teixeira prosił w nim o przybycie do Portugalii dwóch zakonników w celu założenia domu zakonnego zgromadzenia, którego ideą jest rozwijanie kultu Niepokalanego Poczęcia. Projekt przedstawiony w liście miał mieć pozwolenie na realizację ze strony kościelnej i miał być wolą samego króla D. José I³⁵. Ojciec Kazimierz Wyszyński, nie mogąc się doczekać odpowiedzi zezwalającej na podjęcie się misji, sam wystąpił z prośbą o wyjazd, nie zważając na argumenty o. Moliny, że zaproszenie budzi wątpliwości co do jego oficjalnego charakteru. Jednak zapał do podjęcia działania i determinacja o. Wyszyńskiego spowodowały, że wraz z o. Bujalskim 14 maja 1753 roku. wyruszyli w podróż do Portugalii. Przybyli do Lizbony 10 października tego samego roku. Wkrótce spotkali się

31 W. Makoś, *O. Kazimierz Wyszyński - Apostoł Niepokalanej*, „SOTER: religijos mokslo žurnalas”, 30 (2009) s.146.

32 Ks. J. Kałowski MIC, *Skutki kasaty z 1864 r. dla Zakonu Marianów*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny”, 20 (1977) nr 3—4, s. 131–140.

33 J.E. Franco, J.A. Mourão, A. C. da Costa Gomes, *Dicionário histórico das ordens*, s. 213.

34 Zgromadzenie Księżąt Marianów, <https://www.marianie.pl/tps/portugalia>, dostęp: 20.12.2024.

35 J.E. Franco, J.A. Mourão, A. C. da Costa Gomes, *Dicionário histórico das ordens*, s. 216.

z ks. António de Sousa Salazarem Teixeirą w jego domu w Rossio. Był to jednocześnie moment, w którym przybyli zorientowali się, że projekt założenia zakonu poświęconego Niepokalanemu Poczęciu w Portugalii był w rzeczywistości wynikiem osobistych ambicji ks. Salazara Teixeiry i nie było w nim żadnego pragnienia zbudowania wspólnoty zakonnej, jak rozumieli to Wyszyński i Bujalski. Co więcej – nie było też zgody ani królewskiej, ani kościelnej na założenie domu zgromadzenia zakonnego Marianów. Ojciec Wyszyński i ojciec Bujalski stali się niejako zakładnikami ks. Salazara Teixeiry, a z uwagi na bardzo trudne warunki bytowe, w jakich się znaleźli, ogarnęło ich zwątpienie w możliwość realizacji celu przyjazdu. W tej sytuacji o. Bujalski, chory i zniechęcony, postanowił o swoim wyjeździe i wrócił do Polski, natomiast o. Wyszyński pozostał w Lizbonie, podejmując próbę utworzenia zgromadzenia. Oznaczało to pracę nad zdobyciem oficjalnego umocowania w zezwoleniach zarówno kościelnych, jak i królewskich. Przy pomocy Salvadora Marcelo de Figueiredo e Silvy, António Joaquim de Oliveiras Piresa i na wyraźne polecenie kard. Lucasa Melchiora Tempiego, wówczas nuncjusza apostolskiego w Portugalii, o. Wyszyński uwolnił się spod wpływu ks. Teixeiry i przeniósł się do klasztoru S. Pedro de Alcântara. Sześć dni później, 25 marca 1754 r., o. Wyszyński podarował biały habit maryjny pierwszemu Portugalczykowi: o. João de Deus da Conceição, który urodził się w Torre de Moncorvo i mieszkał w Lizbonie. To on później, w r. 1757, po śmierci o. Wyszyńskiego, przetłumaczy modlitewnik marianów na język portugalski³⁶.

Pozostając w Lizbonie, w São Pedro de Alcântara, Wyszyński wciąż szukał lokalizacji na terenie Portugalii, w której mógłby powstać dom zgromadzenia. Z inicjatywy o. João uwaga w poszukiwaniach skoncentrowana została na hospicjum leżącym stosunkowo niedaleko Moncorvo, w pobliżu miejscowości Chacim, którym opiekowali się mieszkający tam pustelnicy. Byli to wspomniani wcześniej Barbadinhos z Balsamão. Ojciec Wyszyński zaakceptował ten pomysł i w następnym kroku napisał list do biskupa Mirandy, D. João da Cruz. Legitymizując się przynależnością do Zgromadzenia Marianów prosił w nim o możliwość osiedlenia wspólnoty zakonnej marianów w Balsamão. Biskup,

36 *Źródła poznania liturgii i pobożnych praktyk marianów*, red. J. Kumala, J. Kosmowski, A. Mączyński, „Ephemerides Marianorum. Historical and theological studies”, 6 (2017) s. 52–53.

który wcześniej rozmawiał na ten temat z pustelnikami z Balsamão, przychylił się do prośby. Tak więc o. Kazimierz i o. João opuścili Lizbonę 28 sierpnia 1754 r. i przybyli do Balsamão dziewięć dni później, 6 września. Zostali bardzo dobrze przyjęci przez władze lokalne gminy Chacim, przez przedstawicieli Zakonu Chrystusowego (np. António Gomes Menna de Moraes) i przez Wspólnotę Pustelników z Balsamão, której przełożonym był ojciec Jerónimo da Trindade, o którym o. Kazimierz miał powiedzieć, że był „naprawdę doskonałym człowiekiem”³⁷. Po kilku dniach w Balsamão o. Casimiro w towarzystwie o. João de Deus da Conceição i o. Jerônimo da Trindade udali się do Bragançy, aby przedstawić się biskupowi, który tymczasowo rezydował w tym mieście. Jednak dzień po przybyciu do Bragançy (25 września) o. Jerônimo niespodziewanie zmarł. W tej sytuacji D. João da Cruz mianował o. Kazimierza przełożonym wspólnoty w Balsamão, upoważniając wspólnotę do nadawania habitów zakonu Marianów i oddając ich pod jurysdykcję Ordynariusza Miejsca. Po dwóch tygodniach pobytu w Bragançy wrócili do Balsamão. Na Boże Narodzenie 1754 r. ks. Kazimierz przesłał biskupowi najlepsze życzenia, na które ten odpowiedział 2 stycznia 1755 r., wyrażając uznanie dla jego pracy związanej z zarządzaniem domem zakonnym i kształceniem kandydatów do Zakonu Marianów określając ich mianem „kamieni węgielnych nowej fundacji”. 13 kwietnia 1755 roku ks. Wyszyński przyjął kolejnych pięciu Portugalczyków do nowicjatu oraz dwóch kolejnych jako kandydatów do zakonu. 22 maja tego samego roku biskup diecezji Bragança, D. João da Cruz³⁸, udzielił o. Kazimierzowi Wyszyńskiemu upoważnienia do udzielania sakramentów braciom i pielgrzymom przybywającym do Sanktuarium Matki Bożej z Balsamão. Jest to jednocześnie moment, w którym dała o sobie znać malaria, na którą o. Wyszyński cierpiał już podczas swojego pobytu w Rzymie. 19 września 1755 r. choroba rozwinęła się, jego stan zdrowia pogarszał się z dnia na dzień, i w ciągu miesiąca doprowadziła do śmierci. Ojciec Kazimierz Wyszyński zmarł o trzeciej nad ranem 21 października 1755 r. Wieść o śmierci „polskiego świętego” rozeszła się w okolicy, w której znany był jako Santo Polaco, gdyż cieszył się wśród pierwszej portugalskiej wspólnoty mariańskiej oraz tamtejszej ludności bardzo dobrą

37 J. E. Franco, J. A.o Mourão, A. C. da Costa Gomes, *Dicionário histórico das ordens*, s. 216.

38 *Venerável Frei Casimiro*, <https://marianos.pt/historia/veneravel-frei-casimiro/>, dostęp: 20.12.2024.

opinią oraz wielkim szacunkiem. Został pochowany w kościele Matki Bożej w Balsamão.

Ojciec João de Deus da Conceição kontynuował dzieło o. Kazimierza, wydając w 1757 r. w Lizbonie przetłumaczony na język portugalski tekst Reguły Zakonu Marianów³⁹. Wyjątkowość tej publikacji polega na tym, że stanowi – jak się wydaje – jedyny zachowany do dzisiaj zbiór modlitw i praktyk modlitewnych na co dzień odmawianych i odprawianych w mariańskich klasztorach. Możliwe, że tekst przywiózł ze sobą do Balsamão o. Wyszyński, on też prawdopodobnie dokonał tłumaczenia niektórych fragmentów na język portugalski. Dodatkowym walorem jest zatem fakt, iż w pewnej części publikacja ta zawiera modlitwy specyficznie mariańskie – wynikające z charyzmatu zakonu i ułożone przez oo. marianów. Teksty w publikacji są dwujęzyczne – większość jest po łacinie, ale znaczną część napisano w języku portugalskim⁴⁰. W 1758 r. z Polski przybyli dwaj kolejni marianie, aby kontynuować dzieło rozpoczęte przez brata Kazimierza: brat Aleixo Fischer i brat Rafael de Buffa. Marianos zostali wypędzeni z Balsamão przez rząd liberalny (Marques Pombal) w 1834 r.⁴¹.

Zakon po śmierci O. Wyszyńskiego założył nowe domy w Algosó, obok zamku (w pobliżu Vimioso); w Sedovim, w diecezji Lamego (w latach 1780–1790) oraz w Lizbonie, w Alcântara, w Hospicjum S. Rafaela. Niewiele wiadomo na temat procesu rozprzestrzeniania się zakonów mariańskich w Trás-os-Montes, Alto Douro i Lizbonie, co było spowodowane kasatą zakonów w 1834 r. W klasztorze w Balsamão pomimo kasacji zakonu pozwolono przynajmniej jednemu księdzu z zakonu marianów pozostać tam aż do jego śmierci, około 1850 r. Klasztor jednak z czasem popadł w ruinę, chociaż kościołem zawsze opiekowała się parafia Chacim⁴².

39 J. E. Franco, J. A. Mourão, A. C. da Costa Gomes, *Dicionário histórico das ordens*, s. 216.

40 Źródła poznania liturgii i pobożnych praktyk marianów, s. 52–53.

41 Ks. J. Kałowski MIC, *Skutki kasaty z 1864 r. dla Zakonu Marianów*, s. 131–140.

42 A.P. de Albuquerque Cardoso Gonçalves, *Património Cultural Imaterial da Cidade Transmontana de Macedo de Cavaleiros Liberal*, Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro (Portugal) ProQuest Dissertations & Theses, 2017. 28760645.

Opieka i wychowanie w twórczości pisarskiej ojca Kazimierza Wyszyńskiego

Ojciec Kazimierz Wyszyński pozostawił po sobie prace, których analiza pozwala dokonać podsumowań i wniosków na temat jego życia i aktywności. Są to przede wszystkim teksty dotyczące duchowości, ale również opisy świadczące o jego ogromnym zaangażowaniu w odnowę Zakonu Marianów, w tworzenie oddziału w Portugalii czy prace świadczące o jego zaangażowaniu w proces beatyfikacji założyciela Zgromadzenia Marianów, o. Stanisława Papczyńskiego.

Ojciec Kazimierz Wyszyński przetłumaczył z łaciny na język polski oraz opatrzył szeroką przedmową i opisami książkę – praktyczny podręcznik Francisco Ariasa *Gwiazda Zaranna czyli o naśladowaniu dziesięciu cnót Najświętszej Maryi Panny*. Tekst został wydany przez Wyszyńskiego w 1749 r. i mówi o naśladowaniu przekazanych w Ewangelii cnót Maryi. Dzieło to miało na celu utwierdzenie w maryjnej duchowości, a tym samym zgłębianie pobożności wśród marianów i wspólnoty wiernych. Ojciec Kazimierz wskazywał w nim na konieczność wewnętrznej przemiany życia chrześcijańskiego, łącząc kult Maryi – Gwiazdy Zarannej – z praktyką naśladowania postawy Maryi w jej relacji z Bogiem, miłością do Chrystusa i realizowaniem wskazań Ewangelii⁴³.

Znaczna część prac o. Wyszyńskiego dotyczy starań o wyniesienie na ołtarze o. Stanisława Papczyńskiego. W tym celu przygotował on szczegółową instrukcję dla marianów w Polsce dotyczącą sposobu zbierania dowodów świętości o. Papczyńskiego oraz prowadzenia procesu beatyfikacyjnego, a także odnowy zakonu marianów.

W kontekście niniejszego opracowania interesujące są *Dzienniki*, tj. listy o. Kazimierza Wyszyńskiego z lat 1752–1755 obejmujące lata pobytu w Portugalii. Są one świadectwami jego pracy i zaangażowania w szerzenie kultu Niepokalanej. Autor opisuje w nich organizowanie i działalność Zgromadzenia Marianów w Balsamão, relacjonuje trudności i wyzwania, jakie napotykał podczas zakładania zakonu. Przedstawia przy tym proces nawiązywania kon-

43 F. Arias, *Gwiazda Zaranna czyli o naśladowaniu dziesięciu cnót Najświętszej Maryi Panny*, z łaciny tłumaczył w 1749 r. Sługa Boży o. Kazimierz Wyszyński, marianin, Warszawa 2023; *Gwiazda Zaranna na Horyzoncie polskim nowo wschodząca*, Warszawa 1749, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/666487/edition/630734/content>, dostęp: 28.01.2025; A. Pimentel, *História do Culto de Nossa Senhora em Portugal, Libanio e C*, Lisboa 1900, s. 35.

taktów z miejscową społecznością oraz wysiłki związane z adaptacją do odmiennych realiów kulturowych i religijnych. Z listów wypływa ogromna determinacja, jaka towarzyszyła o. Wyszyńskiemu w organizowaniu Zgromadzenia Marianów w Balsamão. Z listów odczytać można, jak bardzo był on zaangażowany w misję tworzenia zakonu, jak mocno podkreślał konieczność pracy nad rozwojem duchowym i intelektualnym zarówno członków wspólnoty, od których wymagał wytrwałości i systematyczności, jak i społeczności, w której zakon funkcjonował. Zdawał sobie bowiem sprawę, że poprzez edukację można szerzyć i umacniać świadomość fundamentalnych wartości chrześcijańskich w społeczeństwie. Podkreślał ogromne znaczenie współpracy i wzajemnego wsparcia we wspólnocie zakonnej. Z listów wybrzmiewa też troska o rozwój młodych zakonników, których przygotowywał do życia według reguły mariańskiej, a która ukazuje znaczące zaangażowanie wychowawczo-edukacyjne Wyszyńskiego wynikające z potrzeby kształtowania młodych braci zakonnych w duchu maryjnym⁴⁴.

Również „Diariusz czynności”, który prowadził o. Wyszyński, zawiera obszernie jego zapiski sporządzone podczas pobytu w Rzymie i w Portugalii. Są tam szczegółowe opisy podejmowanych działań, zarówno dla dobra zakonu, jak i innych ludzi, a także spostrzeżenia dotyczące życia religijnego i świeckiego w Rzymie oraz podczas podróży do Portugalii. Tekst ten ukazuje jego oddanie zakonowi, życzliwość wobec innych oraz duchową roztropność. Podczas pełnienia funkcji przełożonego generalnego Zgromadzenia Marianów o. Wyszyński wielokrotnie pisał listy do swoich współbraci, z których wybrzmiewa troska o zakon, a także wskazania dróg nawrócenia i oddania Bogu poprzez opiekę Matki Bożej⁴⁵.

Z tekstów o. Wyszyńskiego wypływa też jego niezłomna i pełna zaangażowania postawa jako opiekuna, ojca duchowego, konsekwentnego krzewiciela wiary, ale też organizatora i wychowawcy w zakonie marianów. Przekazane w listach opisy jego działań są świadectwem odpowiedzialności, która przekła-

44 K. Wyszyński, *Diariusz czynności w Rzymie i w Portugalii*. Zeszyt 6, w: tenże, *Stróż duchowego dziedzictwa marianów*, wybór pism o. [...], tł. i oprac. ks. Z. Proczek MIC, Warszawa–Stockbridge 2004, s. 409–419.

45 Tenże, *Diariusz czynności w Rzymie i w Portugalii*, w: tamże, s. 190–420; tenże, *Listy Przełożonego Generalnego*, w: tamże, s. 168–190.

dała się na realizowane aktywności opiekuńcze i edukacyjno-wychowawcze. Stanowią one nie tylko dokumentację jego działalności zakonnej, ale także przykład pedagogicznej mądrości, wiary i oddania, które miały na celu formację duchową współbraci oraz szerzenie kultu maryjnego i chrześcijańskich wartości wśród wiernych. Jego życie i działalność są świadectwem i trwałym śladem w historii Zgromadzenia Marianów.

Współczesna aktywność edukacyjno-wychowawcza Zgromadzenia Marianów w Portugalii

Zgromadzenie Braci Marianów rozrosło się szybko w wielu krajach i jest obecne w Polsce, na Litwie, Łotwie, Białorusi, w Kazachstanie, Ukrainie, Słowacji, Czechach, we Włoszech, w Anglii, Niemczech, Portugalii, Stanach Zjednoczonych, Brazylii, Argentynie, Rwandzie, Kamerunie i Australii. Organizacja zrzesza około 600 członków na całym świecie.

Pomysł powrotu Marianów do Portugalii zrodził się przede wszystkim z faktu, że w Balsamão spoczywają szczątki jednej z najważniejszych postaci w historii tego kraju: sługi bożego Casimiro de São José Wyszyńskiego. Marianie powrócili do Balsamão 120 lat później, w 1954 r., podejmując, trwającą tam do dziś, działalność duszpasterską i dając sanktuarium nowe życie. W 1960 r. założyli w Balsamão placówkę edukacyjno-formacyjną (istniejącą do 1982 r.) Seminário das Missões de Nossa Senhora da Conceição (niższe seminarium). Pierwszym rektorem został o. Czesław Piotrowski MIC. W 1972 r. Marianie zainaugurowali pracę Casa de Fátima (Seminário dos Marianos – seminarium wyższe, placówkę formacyjną dla kleryków oraz posługę w sanktuarium fatimskim). Pierwszym przełożonym domu w Fátimie był o. Eugeniusz Błaszczyk MIC⁴⁶.

Współcześnie Zakon Marianów Niepokalanego Poczęcia NMP w Portugalii został ustanowiony jako wikariat prowincji św. Stanisława Kostki w Stanach Zjednoczonych (z siedzibą w Stockbridge w stanie Massachusetts) i oprócz domu macierzystego w Balsamão ma jeszcze dwa domy, w Fátimie i Lizbonie.

46 Obecność marianów w Portugalii po 1954 r. jest dobrze udokumentowana – ich domy w Balsamão i w Fátimie oraz działalność duszpasterska i formacyjna są opisywane na stronach zgromadzenia i w archiwach zakonu marianów dostępnych on-line: <https://padrimariani.org/en/>.

Założenia wspólnoty, na których opiera ona swoją działalność, pozostają takie same: obrona tajemnicy Niepokalanego Poczęcia, co jest istotą ich charyzmatu, oraz modlitwa za dusze zmarłych i udzielanie wszelkiej pomocy w katechizacji ludzi, czyli szeroka działalność edukacyjno-wychowawcza⁴⁷.

Ten ostatni aspekt, tj. działalność edukacyjno-wychowawcza, został wzmocniony przez Odnowiciela Zakonu, bł. Jerzego Matulewicza, nadając mu nową siłę kościelną, otwartość ekumeniczną i aktywne zaangażowanie w życie świata.

Działalność zakonu marianów na rzecz lokalnej społeczności w Portugalii przejawia się głównie w następujących obszarach:

1. posługa duszpasterska (prowadzenie parafii i posługi sakramentalnej, organizowanie rekolekcji, spotkań modlitewnych i katechezy, opieka duchowa nad chorymi i starszymi, budowanie dialogu między kulturą a wiarą, pod hasłem Odnowiciela: „*Pro Christo et Ecclesia*”);

2. praca edukacyjna i formacyjna (nauczanie religii w szkołach, prowadzenie grup młodzieżowych, ministrantów i wspólnot rodzinnych, formacja duchowa świeckich poprzez stowarzyszenia maryjne);

3. działalność charytatywna i społeczna (doraźna pomoc potrzebującym rodzinom w postaci zapasów żywności, odzieży oraz wsparcia finansowego, zaangażowanie w dzieła miłosierdzia, takie jak pomoc migrantom, organizacja akcji społecznych i wolontariatu parafialnego);

4. budowanie więzi wspólnotowej poprzez organizowanie festynów parafialnych i wydarzeń kulturalnych, tworzenie przestrzeni do integracji mieszkańców⁴⁸.

Należy zauważyć, że wspomniana wcześniej legenda o Matce Boskiej z Balsamão wpisywała się zarówno w ideę rekonkwisty chrześcijańskiej, która doprowadziła do wyparcia Maurów i powstania Portugalii, jak i w myśl założycielską zakonu Marianów o Stanisława Papczyńskiego – opiekę nad duszami zmarłych oraz kult maryjny. W początkowej działalności Zgromadzenia Marianów skupiali się oni na modlitwie za dusze zmarłych⁴⁹. Szczególnie, jak podkreśla to Marian Pisarzak, wyróżniała się działalność o. Kazimierza Wyszyńskiego zarówno w formie modlitw, jak i apostolskiego oddziaływania na

47 J.E. Franco, J.A. Mourão, A. C. da Costa Gomes, *Dicionário histórico das ordens*, s. 218.

48 Tamże, s. 215–218.

49 Tamże, s. 214.

wiernych. Jednak, jak zauważa Pisarzak, w XVIII wieku w oficjalnych dokumentach widoczne jest położenie większego nacisku na pracę duszpasterską i wychowawczą w środowisku wiernych⁵⁰. Współcześnie Marianie nadal wcielają w życie dialog między Kulturą a Wiarą⁵¹. Rozumieją bowiem pracę duszpasterską jako pracę wychowawczą wśród parafian, w której działa wspólnota zakonna i zajmują się szeroko rozumianą praktyką edukacyjną, wykorzystując do tego właściwy zgromadzeniu element eschatologiczny i maryjny⁵².

Zmarły w 1755 r. w Portugalii w opinii świętości Frei Casimiro de S. José Wyszyński (o. Kazimierz Wyszyński), „Santo Polaco”, został pochowany w Balsamão, a jego działalność misyjna na rzecz Zgromadzenia Marianów i praca w środowisku lokalnym znana jest tam do dzisiaj.

Od lat 50. XX wieku do chwili obecnej w Balsamão pozostaje mała wspólnota księży i zakonników, utworzono tam też centrum kulturalne. Owocuje to wysiłkami na rzecz utrzymania Balsamão jako wyjątkowego miejsca zarówno w historii portugalskiej kultury, jak i w historii Kościoła katolickiego w Portugalii⁵³. Współcześnie jest to nie tylko sanktuarium maryjne, ale także sanktuarium Bożego Miłosierdzia⁵⁴. Za Pisarzakiem można powiedzieć, że marianie – współcześni wychowawcy w wierze – pojmują element eschatologiczny, podobnie jak i maryjny, właściwy ich duchowości, nie tylko jako ewangeliczną inspirację i podstawę ich własnej formacji zakonnego życia i działalności, ale też jako pracę formacyjną wiernych pozostających pod ich opieką wychowawczą i duszpasterską. Szczególną wagę przykładają do aspektów eschatologicznych i maryjnych, by w efekcie osiągnąć model wychowania chrześcijańskiego o charakterze chrystologicznym i eklezjalnym⁵⁵.

50 M. Pisarzak, *Z badań nad elementem eschatologicznym w duchowości i apostolacie Marianów*, „Studia Płockie”, 5 (1977) s. 63–64.

51 VIII Jornadas Culturais De Balsamão, Actas, „Frei Casimiro: Memoria e Profecia”, *Celebração do 250. Aniversário da morte de Frei Casimiro Wyszyński*, OIC, Convento de Balsamao, 16–18 de Agosto de 2005, Balsamao 2006.

52 M. Pisarzak, *Z badań nad elementem eschatologicznym w duchowości i apostolacie Marianów*, s. 63–64.

53 A.P. de Albuquerque Cardoso Gonçalves, *Património Cultural Imaterial da Cidade Transmontana de Macedo de Cavaleiros Liberal*.

54 Tamże.

55 M. Pisarzak, *Z badań nad elementem eschatologicznym w duchowości i apostolacie Marianów*, s.65.

W klasztorze w Balsamão – domu macierzystym Zgromadzenia Marianów Niepokalanego Poczęcia w Portugalii, który od momentu założenia CCBAL (Associação Centro Cultural de Balsamão, tj. Stowarzyszenie Centrum Kultu-ralne w Balsamão)⁵⁶ jest również siedzibą stowarzyszenia⁵⁷ – od 1998 r. odby-
wa się wydarzenie kulturalne, uważane za niezwykle interesujące dla regionu,
nazywane „Spotkaniami kulturalnymi”. W 2005 r. zorganizowano tam ob-
chody 250. rocznicy śmierci o. Kazimierza Wyszyńskiego, których częścią była
konferencja poświęcona jego pamięci jako postaci uważanej za ważną zarów-
no dla zgromadzenia zakonnego marianów, jak i dla lokalnej społeczności⁵⁸.
Dialog kultury i wiary jest w dużej mierze kultywowany przez wspomniane
wyżej CCBAL, utworzone w 2003 r., którego celem jest badanie i upowszech-
nianie dziedzictwa kulturowego i naturalnego Trás-os-Montes i Alto Douro,
badanie relacji między kulturą portugalską i wschodnioeuropejską oraz ich
projekcja na świat, zachęcanie i wspieranie działań dydaktyczno-pedagogicz-
nych dla młodzieży⁵⁹. Spotkania kultury organizowane są przez Centrum
Kultury Balsamão we współpracy z gminą Macedo de Cavaleiros. Odbywa-
ją się co roku w pierwszy weekend października, rozpoczynają się w czwar-
tek wieczorem i kończą w niedzielę w południe. Konferencje te wyróżniają się
dogłębnym studiowaniem tematu wybranego pod koniec poprzedniego spo-
tkania, zastosowaniem podejścia interdyscyplinarnego oraz wizytami kultu-
ralnymi w gminach regionu, jak na przykład w Trás-os-Montes i Alto Douro
podczas konferencji w 2023 r.⁶⁰ W dniach 3–6 października 2024 r. odbyła się

56 CCBAL, formalnie utworzone w 2003 r., jest instytucją, której celem jest badanie i upo-
wszechnianie dziedzictwa kulturowego i naturalnego Trás-os-Montes i Alto Douro, badanie
relacji między kulturą portugalską a kulturą Europy Wschodniej oraz wspieranie i rozwi-
nianie działalności dydaktyczno-wychowawczej dla młodzieży zgodnie z ww. założeniami,
o czym można przeczytać w jej statucie [Dz. U., seria III, nr 127, 2 - 6 - 2003, s. II 662-(28)].

57 *VIII Jornadas Culturais De Balsamão, Actas, „Frei Casimiro: Memoria e Profecia”, Celebra-
cao do 250, Aniversario da morte de Frei Casimiro Wyszynski, OIC, Convento de Balsamao,
16-18 de Agosto de 2005.*

58 Tamże.

59 *Diálogo entre a Cultura e a Fé, Associação, Centro Cultural de Balsamão (CCBal),* <https://marianos.pt/carisma-e-missao/dialogo-entre-a-cultura-e-a-fe/associacao-centro-cultu-ral-de-balsamao/>, dostęp: 18.12.2024.

60 *Jornadas Culturais de Balsamão,* <https://marianos.pt/carisma-e-missao/dialogo-entre-a-cultura-e-a-fe/jornadas-culturais-de-balsamao/>, dostęp: 20.12.2024.

XXVII Konferencja Kultury w Balsamão zorganizowana pod hasłem: „Migracje: obawy i wyzwania!”⁶¹.

Zakończenie

Ojciec Kazimierz Wyszyński był postacią wyjątkową i charyzmatyczną. Jego życie jest świadectwem nieustannego i ogromnego zaangażowania w pracę na rzecz głoszenia dogmatu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny.

Z perspektywy pedagogicznej analiza dokonań o. Wyszyńskiego ukazuje niezwykle obraz pedagoga, który swym zaangażowaniem dawał świadectwo nie tylko współbraciom marianom, ale również całemu społeczeństwu, w którym żył i pracował. Przedstawiona historia organizacji zakonu marianów w Balsamão jest świadectwem niebywałej determinacji i ogromnej pracy edukacyjno-wychowawczej, którą podjął i realizował Wyszyński. Jego działania musiały być nietuzinkowe, skoro od chwili śmierci – zaledwie po trzynastu miesiącach obecności i pracy w Balsamão – do dzisiaj postać o. Wyszyńskiego funkcjonuje w lokalnej pamięci wyrażana określeniem „*Santo Polaco*”.

O Kazimierzu Wyszyńskim pamięta się w Balsamão do dziś, a efekty jego pracy przekładają się nieustannie na pedagogiczne działania marianów nie tylko w Portugalii, ale też w innych miejscach aktywności zakonu.

Streszczenie: Artykuł przedstawia postać o. Kazimierza Wyszyńskiego, marianina, którego działalność miała kluczowe znaczenie dla rozwoju i międzynarodowej ekspansji Zgromadzenia Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny (łac.: *Congregatio Clericorum Marianorum ab Immaculata Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae*). W kontekście 270. rocznicy śmierci o. Wyszyńskiego ukazano jego zaangażowanie w tworzenie zakonu marianów w Portugalii, podkreślając historyczne i edukacyjno-wychowawcze aspekty tej działalności. Opracowanie obejmuje krótki rys historyczny Zgromadzenia Marianów, biografię o. Kazimierza Wyszyńskiego oraz analizę jego wpływu na rozwój zakonu w Portugalii. Praca opiera się na analizie źródeł historycznych i literatury przedmiotu, zarówno portugalskiej, jak i polskiej, i ma charakter historyczno-pedagogiczny.

Słowa kluczowe: Ojciec Kazimierz Wyszyński (1700–1755); Zakon Marianów; Portugalia; Balsamão; pedagogika chrześcijańska; Polacy w Portugalii.

61 XXVII Jornadas Culturais de Balsamão, 2024, <https://marianos.pt/evento/xxvii-jornadas-culturais-de-balsamao-2/>, dostęp : 20.12.2024.

Bibliografia

Źródła

- Arias F., *Gwiazda Zaranna czyli o naśladowaniu dziesięciu cnót Najświętszej Maryi Panny*, z łaciny tłumaczył w 1749 roku Sługa Boży o. Kazimierz Wyszyński, marianin, Warszawa 2023.
- Diálogo entre a Cultura e a Fé*, Associação, Centro Cultural de Balsamão (CCBal), <https://marianos.pt/carisma-e-missao/dialogo-entre-a-cultura-e-a-fe/associacao-centro-cultural-de-balsamao/>, dostęp: 18.12.2024.
- Gwiazda Zaranna na Horyzoncie polskim nowo wschodząca*, Warszawa 1749, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/666487/edition/630734/content>, dostęp: 28.01.2025.
- Jerzy Matulewicz, bł., *Dzienniki*, Licheń Stary 2009.
- Jornadas Culturais de Balsamão, <https://marianos.pt/carisma-e-missao/dialogo-entre-a-cultura-e-a-fe/jornadas-culturais-de-balsamao/>, dostęp: 20.12.2024.
- Lei n.º 7/99 de 29 de Janeiro: Reconhecimento oficial de direitos linguísticos da comunidade mirandesa, „Diário da República”, nr 24 (1999), Série I-A de 1999-01-29, s. 574-574, <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/7-182838>, dostęp: 02.03.2025.
- Pimentel A., *História do Culto de Nossa Senhora em Portugal*, Libanio e C, Lisboa 1900.
- Santuário de Nossa Senhora de Balsamão*, <https://marianos.pt/carisma-e-missao/espiritualidade-e-evangelizacao/santuario-de-nossa-senhora-de-balsamao/>, dostęp: 16.12.2024.
- Venerável Frei Casimiro, <https://marianos.pt/historia/veneravel-frei-casimiro/>, dostęp: 20.12.2024..
- VIII Jornadas Culturais De Balsamão, Actas, „Frei Casimiro: Memoria e Profecia», *Celebracao do 250, Aniversario da morte de Frei Casimiro Wyszyński, OIC, Convento de Balsamao, 16–18 de Agosto de 2005*, Balsamao 2006.
- Visita às capelas de Balsamão*, https://www.cienciaviva.pt/verao/2024/?acciao=showactivities&id_activity=5671, dostęp: 05.03.2025.
- Wyszyński K., *Stróż duchowego dziedzictwa marianów*, wybór pism o. [...], tł. i oprac. ks. Z. Proczek MIC, Warszawa–Stockbridge 2004.
- XXVII Jornadas Culturais de Balsamão, 2024, <https://marianos.pt/evento/xxvii-jornadas-culturais-de-balsamao-2/>
- Zgromadzenie Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, <https://www.marianie.pl/historia>, dostęp: 11.01.2025.

Opracowania

- Albuquerque Cardoso Gonçalves A.P. de, *Património Cultural Imaterial da Cidade Transmontana de Macedo de Cavaleiros Liberal*, Universidade de Tras-os-Montes e Alto Douro (Portugal) ProQuest Dissertations & Theses, 2017. 28760645.
- Belina M., *Lengua mirandesa: historia y sistema fonético*, „Studia Iberystyczne”, 2015, nr 14.

- Belina M., *Próba rekonstrukcji praw głosowych języka mirandyjskiego*, https://www.academia.edu/37474325/Pr%C3%B3ba_rekonstrukcji_praw_g%C5%82osowych_j%C4%99zyka_mirandyjskiego?, dostęp: 23.02.2025.
- Breviarium fidei: wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. I. Bokwa, oprac. I. Bokwa, T. Gacia, S. Laskowski, H. Wójtowicz, Poznań 2007.
- Christianitas*, <https://christianitas.org/news/marianie-poczonek-polskiego-zakonodawstwa-16731699/?utm>, dostęp: 11.01.2025.
- Dicionário Priberam da Língua Portuguesa*, <https://dicionario.priberam.org/barbadinhos>, , dostęp: 24.03.2025.
- Franco J. E., Mourão J. A., Costa Gomes A. C. da, *Dicionário histórico das ordens e instituições afins em Portugal*, wyd. 1, Maio de 2010, s. 213–217.
- Kałowski J., MIC, *Skutki kasaty z 1864 r. dla Zakonu Marianów*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny”, 20 (1977) nr 3–4, s. 131–140.
- Kosmowski J., *Marianie 1670–1788: od pustelni do ewangelizacji*, Warszawa 2020.
- Makoś W., o. Kazimierz Wyszyński – Apostoł Niepokalanej, „SOTER: religijos mokslo žurnalas”, 30 (2009).
- Milcarek P., *Polska chrześcijańska. Kamienie milowe*, Dębogóra 2016.
- Milcarek P., *Polska chrześcijańska. Kamienie milowe*, Dębogóra 2016.
- Patrimonium Marianorum. Ojciec Kazimierz Wyszyński (1700–55) w kontekście swej epoki*, „Studia Marianorum”, t. 5, red. naukowa Kazimierz Pek, Warszawa–Lublin 2003.
- Pisarszak M., *Z badań nad elementem eschatologicznym w duchowości i apostolacie Marianów*, „Studia Płockie”, 5 (1977) s. 63–64.
- Powołanie i misja: Sługa Boży o. Kazimierz Wyszyński (1700–1755)*, red. J. Kumala, Licheń 2005.
- Proczek Z., *Śladami Założyciela Zgromadzenia Księży Marianów. Kazimierz Wyszyński o Stanisławie Papczyńskim*, Licheń Stary 2007.
- Rygielski J., MIC, *Imitatio Mariae. Kazimierza Wyszyńskiego (1700–1755) teologia naśladowania Maryi*, rozprawa doktorska, <https://repozytorium.kul.pl/items/d1482235-f1b1-439e-8ce5-faff06073eb4>, dostęp: 11.01.2025.
- Silva Rosa J.M., Marianos, w: J.E. Franco, J.A. Mourão, A.C. da Costa Gomes, *Dicionário histórico das ordens e instituições afins em Portugal*, wyd. 1, Maio de 2010, s. 213–217.
- Vieira A., *Christian Religious Landscape and Earlier Archaeological Evidence in the Trás-os-Montes and Alto Douro region (Portugal)*, „Journal of Iberian Archaeology”, 12 (2009) s. 41–54.
- Vieira A., *Mouros, topónimos e lendas: algumas achegas para o seu estudo, arqueologia e tradição oral*, <https://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/20602.pdf>, s. 125, dostęp: 23.02.2025.
- Z. Proczek, *U mariańskich początków klasztoru mariampolskiego*, „SOTER: religijos mokslo žurnalas”, 31 (2009) s. 135–148.
- Źródła poznania liturgii i pobożnych praktyk marianów*, red. J. Kumala, J. Kosmowski, A. Mączyński, „Ephemerides Marianorum. Historical and theological studies”, 6 (2017) s. 52–53.